

QLOBALLAŞMA DÖVRÜNDƏ DINLƏRARASI DIALOQUN ƏHƏMIYYƏTI VƏ PERSPEKTIVLƏRI

ElnurMustafayev

fəls.ü.f.d.

AMEA Z.M.Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutunun

“Din və ictimai fikir” şöbəsinin müdiri.

elnur.mustafayev88@mail.ru

Xülasə. Məqalədə dialoqun mahiyyəti haqqında bəzi məsələlər tədqiq edilmiş və müasir dövrdə dialoqun bir sıra münaqişələrin həll edilməsində həlledici rolundan bəhs olunmuşdur. Müəllif xüsusi ilə diqqəti dinlərarası dialoqa yönəlmiş və dinlərarası dialoqun tədbirlərin təşkilində zəruri şərtlər haqqında ətraflı məlumatlar vermişdir. Dinlərarası dialoq yalnız ünsiyyət vasitəsi deyil, eyni zamanda müxtəlif dini təriqətlər arasında əlaqələrin yaranmasına şərait yaradan bir mexanizmdir. Dialoq mahiyyətə universallıq, ümumbəşəriyyət, qardaşlıq, dini-mədəni müxtəliflik, düşüncə və etiqad azadlığı, plüralizm kimi ülvəi dəyərlərə söykənir. Bu mədəniyyətin və bu xüsusda sivil mühitin formalaşması üçün mühüm olan bütün bu prinsiplər başlanğıcını humanist dəyərlərə əsaslanan beynəlxalq hüquqdan və müxtəlif dinlərə məxsus mütərəqqi ideyalardan götürür. Bu prinsiplər dünyəvi dinlərin cəhəngşümlü humanist ideyaların ruhunu çulğalayır və təbiətinə münasibdir.

Həmçinin məqalədə dinlərarası dialoqların məqsədləri və faydalarına dair bir çox problemlər araşdırılmış və müqayisəli şəkildə təhlillər aparılmışdır. Müəllif məqalədə son dövrlərdə keçirilmiş bir sıra dinlərarası dialoqların nəticələrini təsbit etmiş və bu xüsusda öz qeydlərini vurğulamışdır. Dinlərarası dialoqun qarşısında duran ən əsas məqsədlərdən biri də müxtəlif din mənsublarının birgəyaşayışını təmin etmək və tolerant mühit yaratmaqdan ibarətdir. Məqalədə dialoqun faydası kimi dinlər və məzhəblərarası yaxınlaşma, əməkdaşlıq və bir-birilərinə qarşı yalnız təsəvvürlərin redaktəsi, radikalizm və ekstremizm meyillərinə qarşı mübarizə, mötədilliyə əsaslanan düşüncələrin inkişaf etdirilməsi və sairə kimi mövzular araşdırılmışdır.

Açar sözlər: dialoq, dinlərarası dialoq, din, məzhəb, ideologiya.

IMPORTANCE OF INTERFAITH DIALOGUE, ITS CONSTITUENT ELEMENTS AND METHODOLOGY

ElnurMustafayev

Phd

researcher of the “Religion and history of public opinion”

department of the Institute of Oriental Studies

named after Z.M.Bunyadov of ANAS

elnur.mustafayev88@mail.ru

Abstract. The article explores some topics about the essence of dialogue in general and discusses the crucial role of dialogue in resolving a number of conflicts in modern times. The author paid special attention to inter-religious dialogue and provided detailed information on the conditions necessary for the organization of such events. Interreligious dialogue is not only a means of communication but also a mechanism that creates conditions for the establishment of relations between different schools of thought. Dialogue is essentially based on such sublime values as universality, universality, brotherhood, religious and cultural diversity, freedom of thought and belief, and pluralism. All these principles, which are important for the formation of this culture and, in this regard, the civilized environment, originate from international law based on humanistic values and progres-

sive ideas of different religions. These principles embody the spirit and nature of international religions, as well as universal humanist ideas.

The article also examines many issues related to the goals and benefits of interreligious dialogue and provides a comparative analysis. In the article, the author outlined the results of a number of recent interfaith dialogues and highlighted his remarks in this regard. One of the main goals of inter-religious dialogue is to ensure the coexistence of different religions and to create a tolerant environment. The article explores the benefits of dialogue as an interfaith and interfaith rapprochement, cooperation and the correction of misconceptions, the fight against radicalism and extremism, the development of moderate thinking, and more.

Keywords: dialogue, interreligious dialogue, religion, sect, ideology

МЕЖРЕЛИГИОЗНЫЙ ДИАЛОГ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ ВАЖНОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Эльнур Мустафаев

PhD, заведующий отделом

«Религии и общественной мысли»

Института востоковедения им.З.М.Буньятова НАНА,

elnur.mustafayev88@mail.ru

Аннотация. В статье были изучены некоторые вопросы о сущности диалога и обсуждена решающая роль диалога в решении ряда конфликтов современности. Особое внимание автор уделил межрелигиозному диалогу и предоставил подробную информацию о необходимых условиях для организации мероприятий межрелигиозного диалога. Межрелигиозный диалог является не только средством общения, но и механизмом, способствующим налаживанию отношений между различными религиозными конфессиями. В основе диалога лежат такие высокие ценности, как всеобщность, братство, религиозное и культурное разнообразие, свобода мысли и убеждений, плюрализм. Все эти принципы, важные для формирования данной культуры и цивилизованной среды, в частности, берут начало из международного права, основанного на гуманистических ценностях и прогрессивных идеях различных религий. Эти принципы воплощают дух универсальных гуманистических идей мирских религий и соответствуют их природе.

Также в статье были исследованы многие проблемы, связанные с целями и задачами межрелигиозных диалогов, а также проведен сравнительный анализ. Автор обозначил итоги ряда межрелигиозных диалогов, состоявшихся в последнее время, и подчеркнул свои замечания по этому поводу. Одной из основных целей межрелигиозного диалога является обеспечение сосуществования представителей разных религий и создание толерантной среды, польза диалога религий и межконфессионального сближения, а также борьба с радикализмом и экстремистскими тенденциями.

Ключевые слова: диалог, межрелигиозный диалог, религия, секта, идеология.

Giriş

Din və inanclar insanlıq tarixi qədər qədimdir. İnsanlar ilkin dövrlərdən etibarən fəvqəltəbii qüvvələrə pərəstiş etmiş və müxtəlif inanclara iman gətirmişlər. Aparılmış arxeoloji qazıntılar, qədim qayaüstü rəsmlər və ibtidai həyat tərzinə aid inancların tədqiqi bunu bir daha sübut edir. Tarixçilərə görə, dinsiz cəmiyyətlərə rast gəlmək mümkün deyil.

Din insan fitrətindən doğan bir zəruri məsələdir. Bəşəriyyət tarix boyu dinlərə ehtiyac hiss etmiş, onda ruhi təskinlik və mənəvi qida tapmışdır. Bu baxımdan, dinlərin və inancların təkamülə doğru dövrün tələblərinə uyğun dəyişməsi insan düşüncələrinin genişlənməsi ilə düz mütanasibdir. Din insanın daxili aləmi ilə birbaşa əlaqəli olmaqla, sosial münasibətlərin müəyyən edilməsində böyük təsirə malikdir. Mahiyyətinə nəzər saldıqda dinin insanlara xoşbəxtlik gətirdiyi, ədaləti, həmçinin digərlərinin hüquqlarına hörmət etməyi və əxlaqi-mənəvi dəyərləri təbliğ etdiyi açıq şəkildə sezilir. Lakin bir həqiqətdə var ki, din pərdəsi altında qeyri-insani ideyaların tətbiqi-təbliği və ya dini dəyərlərdən sui-istifadə halları da müşahidə edilir. Bu baxımdan dinlərə qarşı həssas yanaşmaq labüddür və bu sahədə elmi tədqiqatların aparılması üçün zərurət yaranır.

Heç şübhə yoxdur ki, dialoq mədəniyyəti əsas etibarilə ünsiyyət və bir-birini tanıma vasitəsidir. Bu mədəniyyət mahiyyətə tolerantlıq, universallıq, ümumbəşərlik, qardaşlıq, dini-mədəni müxtəliflik, düşüncə və etiqad azadlığı, plüralizm kimi ülvəi dəyərlərə söykənir (Nakamura 1964, 189). Dialoq mədəniyyətinin və bu xüsusda sivil mühitin formalaşması üçün mühüm olan bütün bu prinsiplər başlanğıcını humanist dəyərlərə əsaslanan beynəlxalq hüquqdan və müxtəlif dinlərə məxsus mütərəqqi ideyalardan götürür. Bu prinsiplər beynəlmiləl dinlərin, eyni zamanda cahanşümul humanist ideyaların ruhunu çulğalayır və təbiətinə münasibdir.

Tədqiqatçılar və ictimai-siyasi xadimlər arasında dialoqun tərifləri və növləri ətrafında fikirlər fərqlidir. Bəzi tədqiqatçılar dialoqu müxtəlif aspektlərdən; dini, mədəni və siyasi istiqamətlərdə təsnif etmişlər. Belə bir nəticəyə

gəlmək olar ki, növündən asılı olmayaraq dialoq elm və bilik metodlarından biri olmaqla danışıq və mükəllimə bacarığına əsaslanan mütərəqqi ünsiyyət vasitəsidir. O, elə bir qarşılıqlı əlaqədir ki, iki və ya çox tərəfdən hər biri öz düşüncələrini diqqətlə ifadə etməyə çalışır və düşüncələrin fərqliliyinə rəğmən hər bir tərəf qarşı tərəfin dediklərinə nəzakətlə qulaq asır (Flecha 2000, 78). Qeyd etmək olar ki, bəşəriyyət tarixi dialoqdan bir neçə müstəvidə yararlanmışdır. Buna misal olaraq dialoqun bir sıra münaqişələrin sülh yolu ilə başa çatmasında, bir çox dini və irqi zəmində qətləamların qarşısının alınmasında həlledici rol oynamışdır. Ümumiyyətlə, dialoq münaqişələrin həllində rəşional vasitə olub sağlam məntiqə və düşüncələrə söykənir. Xüsusilə, dinlərarası dialoq XX əsrin sonu və XXI əsrdə bir çox dini, etnik və siyasi problemlərin həllində, həmçinin dini radikalizmlə mübarizədə ən vacib məsələlərdən biridir.

Dinlərarası dialoqun reallaşması üçün vacib olan şərtlər

Dinlərarası vəhdəti, bəşəriyyətin birliyi, dini-mədəni müxtəlifliyin mövcudluğunu qəbul etmək kimi ali hədəfləri həyata keçirmək üçün bəzi vacib şərtlərin təmin edilməsi zəruridir. Dinə, ümumbəşəri qardaşlığa əsaslanan birlik və müxtəlifliyin qəbulu sosial münasibətlərdə ədaləti tələb edir. Bu kontekstdə bərabərlik anlayışı diqqətə alınmalıdır ki, onu da ədalət prinsipi zəruri edir. Dialoq prosesi insanın daxili aləmi, zehni potensialı və idrak gücü ilə bir-başa bağlıdır. Ədalətə və bərabərliyə köklənmiş dialoqda milli, dini, məzhəb və irqi təəssübkeşliyə yer verilməməlidir. Bundan əlavə, dialoqun baş tutması üçün qarşılıqlı ehtiram və digərlərinin qəbulu kimi mühüm elementlər də diqqətə alınmalıdır. Dinlərin, məzhəblərin və müxtəlif ideologiyaların mövcudluğunu qəbul etmək dialoqun ən əsas şərtlərindən biri hesab edilir. Dialoq zamanı dözümlülük və başqalarını etiraf etmək məsələsi bu prosesin baş tutmasına zəmin yaradan amillərdən biridir. Məntiqi nəticə olaraq qarşılıqlı etiraf isə öz növbəsində qarşılıqlı ehtiramla ye-

kunlaşır və birgəyaşayış konsepsiyasını formalaşdırır (Leonard ----2007, 1).

Dinlərarası dialoqda ən vacib şərtlərindən biri də dialoqun hər hansı bir dinin və ya məzhəbin diqtəsi altında olmamasıdır. Çünki, dialoq hər hansı bir dinin və ya məzhəbin mənafeyinə xidmət etməməli, əksinə bərabərhüquqlu bir mühitdə baş tutmalıdır. Belə ki, adətən dialoqda iştirak edən hər bir dinin mənsubları öz məqsədlərini həyata keçirməyə və öz düşüncələrini diqtə etməyə cəhd göstərirlər. Bu baxımdan, hər bir tərəf dialoq üzərindəki açıq-aşkar ağalığından əl çəkməli, dialoq prosesinin müstəqil fəaliyyəti üçün digər dinlərlə əməkdaşlığa şərait yaratmalıdır. Bu istiqamətdə ilk olaraq ortaq maraq və məqsədlər müəyyən edilməli və qeyd edilən xüsusiyyətləri tənzimləyən ali komissiya və ya qurum yaradılmalıdır. Müştərək maraq və məqsədlər dedikdə isə bütün dinlərin faydalana biləcəyi prinsiplər nəzərdə tutulur.

Dialoqun əsas məqsədlərinin təyin edilməsi məsələsi hər bir dinin və məzhəbin mövcud vəziyyətindən asılıdır. Dinlərarası dialoqda demokratiyanı dialoqun müstəqilliyi sayəsində təmin etmək mümkündür. Bu isə dinlərin özlərinin müstəqilliyindən, din mənsublarının öz aralarındakı münasibətlərindən birbaşa asılıdır. Dialoqun müstəqilliyini və demokratikliyini təmin etmək üçün dinlərin, həm özlərini, həm də başqa dinlərlə əlaqələri barəsində ənənəvi təsəvvürlərini yenidən nəzərdən keçirməlidirlər. Bu olduqca çətin və eyni zamanda məsuliyyət tələb edən bir işdir. Belə ki, liderliyə can atan dinlər dialoq zamanı başqa din və məzhəblərlə münasibətdə həm nəzəri, həm də praktiki cəhətdən liderliyə can atmaq mövqeyindən əl çəkməli və dialoqun təşkilatçıları bütün dinlərin dialoqun faydalarından bərabər şəkildə yararlanması üçün normal bir şərait yaratmalıdır. Başqa sözlə, dialoqda dinlərin tam bərabərliyi zəruridir, həmçinin “ağa” və “nökər” münasibətlərinə yol verilməməlidir. Adətən daha qədim dinlər özlərini gənc dinlərin mənbəyi hesab edərək onları müstəqil saymır və bir çox hallarda onları özlərindən asılı vəziyyətə salmaq niyyətində olurlar. Misal olaraq induizm-buddizm münasibətlərini qeyd etmək mümkündür. Bəzi induizm mənsubları buddizmin induizmin redaktə olunmuş yeni forması

olduğunu hesab etmiş və bu münasibət iki din arasında müəyyən qədər soyuqluğa səbəb olmuşdur. Halbuki, buddizm müstəqil formada yaranmışdır və induizmə məxsus bir çox fundamental inancları inkar etmişdir. Əlbəttə, induizmlə buddizm arasında müştərək və fərqli cəhətlər mövcuddur (Masih 2000, 18). Bu baxımdan, etiqad və ibadətdə ortaq nöqtələr seçilməklə dialoqa dəstək naminə təqdim edilməli, dialoqa zəmin yaradan müştərək dini prinsiplər kimi nəzərdən keçirilməlidir. Dinlərin fərqli xüsusiyyətləri isə onların etiqad və düşüncə azadlığı kimi düşünəlməlidir. Sadaladığımız bu prinsiplər etiqad azadlığı və şəffaflıq baxımından bütün dinləri əhatə etməklə təşkil edilən hər bir dinlərarası dialoqa şamil edilməlidir.

Dinlərarası dialoqun baş tutması üçün vacib olan şərtlərdən biri də hər bir dinin öz ideya və anlayışlarını sərbəst ifadə etmək hüququna malik olmasıdır. Qarşıya çıxmış problemlərin həlli üçün birgə cəhd, habelə irəli sürülmüş təkliflərin ortaq məxrəcə gətirilməsi üçün fikir mübadiləsi hər bir dinin təbii haqqıdır. Bu prosesdə işin gedişatına maneə yaradacaq qərəzli müdaxilələrə icazə verilməməlidir. Qarşılıqlı surətdə, dialoqun müstəqilliyinə diqqət yetilməzsə, dinlərarası dialoq bəşəriyyətin mənafeyinə heç bir töhfə verə bilməz. Dialoqun demokratikliyi naminə dialoqda iştirak edən tərəflərə təzyiq göstərilməməli və dialoqun nəticələri kiminsə dini maraqlarına tabe etdirilə bilməz. Çünki, dialoqun əsas hədəflərindən biri də fikir mübadiləsi aparmaq, gündəliyə çıxarılmış problemlərin həllində hər bir tərəfi qane edəcək müştərək mənafehlərin əldə olunmasını təmin etməkdən ibarət olmalıdır.

Dinlərarası dialoqlarda müsbət nəticələrin əldə edilməsi üçün əsas şərtlərdən biri də davamlılıqdır. Bu istiqamətdə baş tutmuş dialoqların arası kəsilməməli və mütəmadi olaraq davam etməlidir. Siyasi və iqtisadi dialoqlarda davamlılıq siyasi və ya iqtisadi problemlərin həllinə qədər davam edə bilər. Lakin dinlərarası dialoqlarda isə mövzular geniş və hər dövrə uyğun aktualdır. Başqa sözlə desək, dinlər bəşəriyyətin müasir problemlərinin həllində tükənməz həll yollarına malikdir.

Dialoqun mənəvi-əxlaqi dəyərlərinə diqqət yetirmək və səmimi mühitin formalaşmasına

şərait yaratmaq ən zəruri tələblərdən biridir. Bununla yanaşı dialoqda iştirak edən tərəflər elmi və mənəvi cəhətdən tam hazır olmaları vacib məsələlərdəndir (Süleyman 1976, 19). Çünki, dialoq mənəviyyata və dinlərdəki dəyərlərin tanıtılmasına əsaslanır. Mənəvi dəyərlər ətrafında dialoq aparmaq ümumi dini şüurun inkişafına səbəb olur, dialoqçuların dini təcrübəsini artırır, həmçinin başqalarına baxış tərzini redaktə edir və digərləri haqqında daha dəqiq məlumatların bilavasutə əldə edilməsinə zəmin yaradır.

Dinlərarası dialoqun faydaları və perspektivləri

Dinlərarası dialoqun qarşısında duran ən əsas məqsədlərdən biri müxtəlif din mənsublarının birgəyaşayışını təmin etmək və tolerant mühiti yaratmaqdan ibarətdir. Çünki, dialoq mənəviyyata və dinlərdəki dəyərlərin tanıtılmasına əsaslanır. Mənəvi dəyərlər ətrafında dialoq aparmaq ümumi dini şüurun inkişafına səbəb olur, dialoqçuların dini təcrübəsini artırır, həmçinin başqalarına baxış tərzini redaktə edir və digərləri haqqında daha dəqiq məlumatların bilavasutə əldə edilməsinə zəmin yaradır. Dini plüralizm qloballaşma dövründə reallığa çevirilmiş bir hadisədir və müxtəlif səbəblərin yol açdığı insan köçləri həm Şərqdə, həm də Qərbdə dini azlıqların yaranmasına səbəb olmuşdur. Bu növdən olan dini reallıq, dini plüralizm və birgəyaşayış zərurətini yaratmışdır. Dinlərarası dialoqun faydalarından biri kimi müxtəlif dini konfessiya mənsublarının birgəyaşayış mədəniyyətinin formalaşmasını qeyd etmək mümkündür.

Dinlərarası dialoqun digər bir faydası kimi dini radikalizm və ekstremizm kimi ifrat meyllərin zəiflədilməsi və yaxud tam olaraq aradan qaldırılması ola bilər. Heç şübhəsiz ki, mütəmadi olaraq aparılan dialoqlar dini ekstremizm və dini-milli fanatizmdən qorunmada böyük əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, bir sıra hallarda fanatizm meyillərinin inkişafı daha çox məlumsızlıq və özünəqapılma halları ilə müşahidə olunur. Dinlərarası dialoq isə müxtəlif dinlərin və dini konfessiyaların bir-birini tanımasına və iştirakçıların maariflənməsinə şərait yaradır. Bu da öz növbəsində qaranlıq məqamlara ay-

dınlıq gətirməklə radikal düşüncələri zəiflədir və mötədilliyə yol açır.

Dialoqun faydaları siyahısına dinlərarası ümumbəşəri ortaqların müəyyən edilməsi və bu çərçivədə münasibətlərin qurulmasıdır. Ortaqların prinsiplərə sahib insanlar əvvəlcə bir yerdə yaşamış, zaman keçdikcə müxtəlif qəbilələrə, irqlərə ayrılmışlar. Təbii ki, ilkin insan cəmiyyətləri arasında qütbləşmələrin yaranması və böyük köçlərin baş verməsi daha sonra bu birliklər arasında bir-birini tanımaq ehtiyacını yaratmışdır. Bəşər tarixinin şahidi olduğu bu üç mərhələ; icmalar halında yaşamaq, müxtəliflik və tanışlıq təbii bir prosesdir və bir-birinə zidd deyildir. İnsanların birliyi ilə onların müxtəlifliyi arasında bəşəri müştərəklik gizlənir ki, məhz bu müştərəklik insanları bir-biri ilə tanış olmağa və bəşəri birliyə səsləyir (Rifai 2013, 66).

Dialoqlar zamanı əldə edilə biləcək faydalardan biri də ümumbəşəri əməkdaşlıq və həmrəylik reallıqlarıdır. Məlum olduğu kimi bəşəri müştərəkliyin təzahürlərindən biri də əməkdaşlıqdır. Demək olar ki, əksər dinlərdə əməkdaşlıq prinsiplərinə rast gəlmək mümkündür və bu qəbildən olan müddəalara həmin dinlərin müqəddəs kitablarında öz təsdiqini tapmışdır. Hər bir tərəfin faydalana biləcəyi əməkdaşlıq olmadan bəşəri müştərəkliyi formalaşdırmaq mümkün deyil. Bu baxımdan, ümumbəşəri həmrəylikdə insanların mənafeləri nəzərə alınmalı, ayrı-seçkiliyə yol verilməməlidir. Əməkdaşlıq ədalətə, qardaşlığa, fədakarlığa və sevgiyə səsləyən prinsipdir.

Bu siyahıya dinc yaşama və mehriban qonşuluq prinsiplərini də əlavə etmək mümkündür. Nəzəri olaraq bir fərd digər insanlardan təcrid edilmiş formada yaşaya bilməz. Məlum olduğu kimi insanlar bir-biri ilə yanaşı yaşayır və qonşuluq əlaqələri yaranmış olur. Belə qonşuluğun geniş forması dövlətlərin bir-biri ilə qonşuluğudur və nəticədə ölkələrarası qonşuluq hüquqları formalaşır. Burada söhbət dinindən, rəngindən, mədəniyyətindən asılı olmayaraq bütün insanların qonşuluğundan gedir. Müxtəlifliyə uyğun formalaşmaq isə həyatın davamlılığı üçün vacib elementlərdən biridir (Həsən 2008, 198).

Nəticə

Nəticə olaraq qeyd etmək olar ki, müxtəlif din və mədəniyyətlər üçün dialoqun böyük əhəmiyyəti vardır və müasir dünyada beynəlxalq münasibətlərin qurulmasında xüsusi yer tutur. Bir sıra dinlərin müddəalarına diqqətlə nəzər salsaq həmin dinlərin dialoqa açıq olduqlarını görmək mümkündür. Dialoq müxtəlif din mənsubları arasında bir ünsiyyət vasitəsidir və bir-birilərini tanımaq üçün böyük imkanlar yaradır. Bununla yanaşı elmi tədqiqatlar zamanı müxtəlif mövzulara dair elmi materialların toplanması üçün dialoqlar əlçatan mənbədir. XXI əsrin birinci yarısında baş tutmuş bir sıra dialoqların nəticəsi kimi ictimai təmas baş vermiş, tanışlıq və birgə yaşayış, eyni zamanda bərabərlik və qarşılıqlı ehtiram prinsipləri əsasında mənafelər təmin olunmuşdur.

Dialoqun baş tutması üçün zəruri şərtləri aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar:

a) Dialoq zamanı dinlərin və mədəniyyətlərin müstəqilliyi təmin edilməlidir;

b) Dialoq bu və ya digər dinin və yaxud mədəniyyətin hegemonluğuna tab etdirilməməlidir

c) Dialoq demokratik şəraitdə baş tutmalı və bu istiqamətdə ədalətli yanaşma, bərabərlik kimi prinsiplər gözlənilməlidir

d) Dialoqda iştirak edən hər bir tərəfin öz düşüncələrini və ideyalarını sərbəst şəkildə ifadə etməsi üçün şərait yaradılmalı və bu zaman

siyasi və dini təzyiq vasitələrinə imkan verilməməlidir.

e) Dialoq zamanı ədəb-ərkan qaydaları; xoş söz, yumşaq rəftar, təvazökarlıq, məsləhətləşmə və məşvərət kimi əxlaq qaydaları gözlənilməli və dialoqların davamlılığı təmin olunmalıdır.

Dinlərarası dialoqun fayda və perspektivlərini isə aşağıdakı kimi təsnif etmək mümkündür:

a) Müxtəlif din və mədəniyyət mənsubları arasında qarşılıqlı tanışlıq və əlaqənin təmini.

b) Dini-mədəni plüralizm şəraitində insanların birgəyaşayış mühitinin yaradılması.

c) Dini radikalizm və ekstremizm hallarına qarşı mübarizə, dini-mədəni ekstremizmin bütün formalarından uzaq dumaq və dini mötədilliyə şərait yaratmaq.

d) Dinlərarası və məzhəblərarası yaxınlaşmanı təmin etmək və onların dini-milli identikliyinə qorumaq.

e) Dini zəmində baş verən münaqişələrə son qoymaq və qarşı tərəflər arasında sülhün bərpasını təmin etmək.

f) Dinlər və məzhəblər haqqında yalnız təsəvvürlərin redaktəsi və bunun üçün lazımi tədbirlərin görülməsi.

g) Din və məzhəblər arasında ortaq dəyərlərin müəyyənləşdirilməsi və bu istiqamətdə birgə yaşayış modellərinin formalaşdırılması.

Ədəbiyyat:

1. Nakamura, H. (1964). The Ways of Thinking of Eastern Peoples, University Hawaii Press
2. Flecha R₂ (2000). Sharing Words. Theory and Practice of Dialogic Learning. Lanham, Rowman and Littlefield.
3. Leonard, S, Khalid, D, Reuven, F. (2007). Trialogue: Jews, Christians, and Muslims in Dialogue, New London, Twenty Third Publication
4. Y. Masih. (2000). in A Comparative Study of Religions, Delhi, Motilal Banarsidass Publishers:
5. Süleyman, V. (1976). əl-Hivar beynə-ədyan, Qahirə, Hey'ətu nəşril-kutub
6. Rifai, M.H. (2013). Siyəsətül-hivar beynə ətbə'il-ədyan vas-səqafat, Riyad, Məktəbətü Məlik Fəhd
7. Həsən, M.X. (2008), əl-Hivar mənhəcən və səqafətən, Doha, Mətbə'ətu Qatar

أهمية الحوار بين الأديان وعناصره ومنهجيته

ایلنور کریم اوغلو مصطفایف ، باحث بقسم "الدين
وتاريخ الرأي العام" في معهد الدراسات الشرقية من الأكاديمية
الوطنية الأنربيجانية للعلوم

يستكشف المقال بعض الموضوعات حول جوهر الحوار بشكل عام ويناقش الدور الحاسم للحوار في حل عدد من النزاعات في العصر الحديث. وأولى المؤلف اهتماما خاصا للحوار بين الأديان وقدم معلومات مفصلة عن الشروط اللازمة لتنظيم مثل هذه المؤتمرات. إن الحوار بين الأديان ليس وسيلة اتصال فحسب، بل هو أيضا آلية تخلق الظروف الملائمة لإقامة علاقات بين المدارس الفكرية المختلفة. يقوم الحوار أساسا على قيم سامية مثل العالمية، والأخوة، والتنوع الديني والثقافي، وحرية الفكر والمعتقد، والتعددية. كل هذه المبادئ، التي تعتبر مهمة لتكوين هذه الثقافة، وفي هذا الصدد، البيئة الحضارية، نابعة من القانون الدولي القائم على القيم الإنسانية والأفكار التقدمية للأديان المختلفة. تتخلل هذه المبادئ روح الأديان العالمية، فضلا عن الأفكار الإنسانية العالمية، وتتوافق مع طبيعتها.

يتناول المقال أيضا العديد من القضايا المتعلقة بأهداف وفوائد الحوار بين الأديان وتوفر تحليلًا مقارنًا. وعرض المؤلف في المقال نتائج عدد من الحوارات بين الأديان الأخيرة وسلط الضوء على ملاحظاته في هذا الصدد. أحد الأهداف الرئيسية للحوار بين الأديان هو ضمان التعايش بين الأديان المختلفة وخلق بيئة متسامحة. يستكشف المقال فوائد الحوار، مثل التقارب بين الأديان والمذاهب، والتعاون وتصحيح المفاهيم الخاطئة، ومكافحة التطرف والراдикаلية، وتنمية التفكير المعتدل، وغير ذلك.

الكلمات المفتاحية: حوار ، حوار بين الأديان ، دين ، طائفة ، عقيدة

Rəyçi:
Göndərilib: 17.04.2023

f.ü.f.d. Süleymanov Gündüz
Qəbul edilib: 26.04.2023